

ЖОСПАР

- 1 Когнитивті психологиядағы таным мәселесі
- 2 Таным психологиясы
- 3 Таным мәселесін зерттеудегі ғылымдық
- 4 Танымдық үрдістерінің түрлері
- 5 Қорытынды

Когнитивтік психология – қазіргі психологиядағы таным әрекеттерін зерттейтін жетекші бағыттарының бірі. Әуел баста когнитивтік психологияның басты міндеті - сенсорлық ақпараттың стимулдың рецепторлық бетке түскен сәтінен жауап алынғанға дейінгі өзгермелерін зерттеу болды

Когнитивтік психологияның зерттеу нысанын білімнің құрылымы мен адамның ойлау әрекеті құрайды. «Когнитивтік психология» деген терминді 1967 жылы У.Найсер ұсынды. Психологияның танымдық бағыты субъектілердің қабылдау, ойлау, тану, пайымдау, түсіну әрекеттерін жан-жақты талдау негізінде адамның ішкі, көзіне көріне бермейтін әрі нақты механизмдер мен үдерістер арқылы емес, сана, жады қызметтерінің көмегімен бақыланатын мәселелерді шешуге бағытталды.

ТАНЫМ

– адам санасының дамытудың негізі және ол арқылы адам өзін қоршаған ортаның игеруге де үйренеді.

– объективті шындықтың адамның ойында бейнелейтін және қайта жаңғыртатын қоғамдық іс-әрекет барысы

– философиялық ұғым, “айналадағы материалдық шындықты адам санасында бенеленуі”

Когнитивтік психология – қазіргі психологиядағы таным әрекеттерін зерттейтін жетекші бағыттарының бірі.

Таным - нәтижесі әлем туралы жаңа білім болып табылатын, субъект ойлауындағы шындықтың елесі мен жаңғыруы.

Таным

Таным объектісі деп танымдық қызмет бағытталған нәрсені айтамыз. Демек, ол танылушы, былайша айтқанда, кітап, молекула, атом, адам немесе тұтастай табиғат болуы мүмкін.

Таным субъектісі деп белгілі бір мақсатқа бағытталған танымдық қызметті атқарушыны айтамыз. Ол – бірдеңені танып, білуге тырысушы. Ол адам немесе тұтастай қоғам болуы мүмкін.

ТАНЫМ

```
graph TD; A[ТАНЫМ] --> B(СЕЗІМДІК); A --> C(РАЦИОНАЛДЫҚ); B --- D[1. Тікелей бейнелеу ;  
2. Сыртқыны бейнелеу;  
3. Жекені бейнелеу;]; C --- E[1. Жанама бейнелеу;  
2. Ішкіні бейнелеу;  
3. Жалпыны бейнелеу;]
```

СЕЗІМДІК

1. Тікелей бейнелеу ;
2. Сыртқыны бейнелеу;
3. Жекені бейнелеу;

РАЦИОНАЛДЫҚ

1. Жанама бейнелеу;
2. Ішкіні бейнелеу;
3. Жалпыны бейнелеу;

3. ТАНЫМНЫҢ МӘСЕЛЕСІН ЗЕРТТЕУДЕГІ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ АМАЛДАРЫ;

Психикалық үрдістер

- **Психикалық үрдістердің** мына түрлері болады:
- Танымдық
- Эмоцианалды
- Еріктік

Танымдық үрдістің түрлері

Түйсік

- Сыртқы дүние заттары мен құбылыстарының жеке қасиеттерінің сезім мүшелеріне тікелей әсер етуінен пайда болған мидағы бейнелерді *түйсік* деп атайды.
- . Мәселен, жолдасыңнан көзін жұмуын өтініп, оның алақанына белгісіз бір затты тигізсең, сосын одан оның не екенін сұрасаң, ол: “қатты, жылтыр, мұздай, жұмсақ, жылы, кедір-бұдыр бір нәрсе” деп жауап береді. Заттардың нақты атауы емес, тек түрлі қасиеттерін білдіретін осы сөз тіркестері *түйсік* болып табылады.

Түрлері

- **Экстерорецептор**

– көру, есту, иісті сезу, сипап сезу және т.б. жатады (сыртқы құбылыстар)

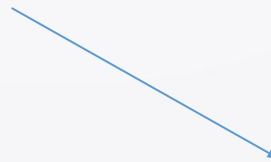
- **2. Интерорецептор**

– дәм түйсіну, ауруды түйсіну және т.б. (ішкі құбылыстар)

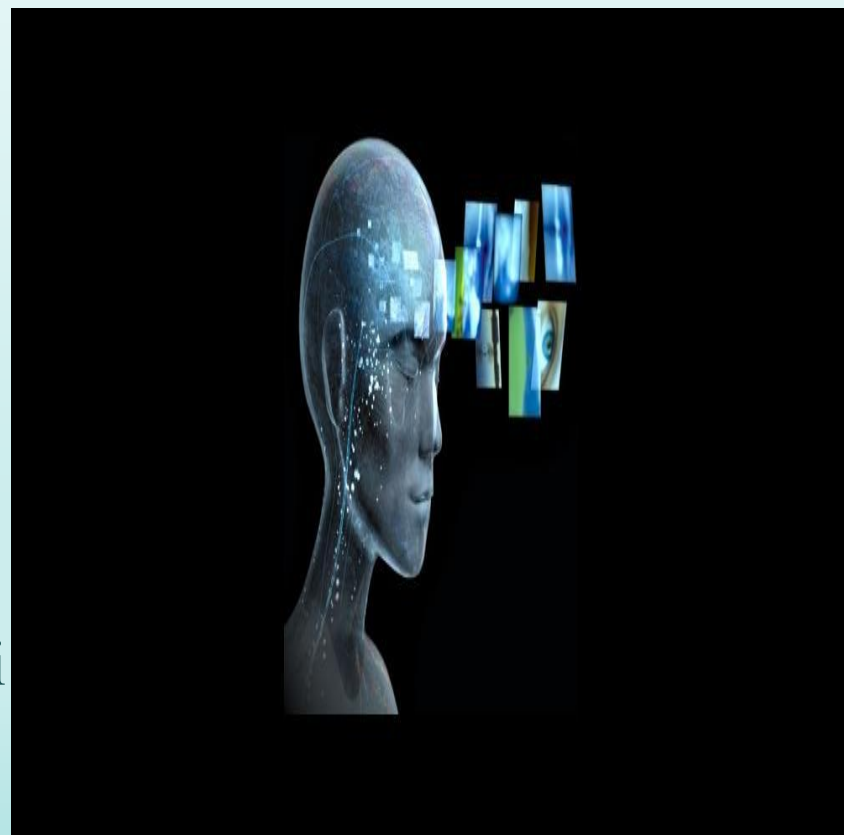
- **3. Проприорецептор**

– бұлшықеттер, діріл, тамыр тартылу (қозғалысты түйсіну)

Қабылдау

Егер түйсік сыртқы дүние заттары мен құбылыстарының жеке қасиеттері мен сапаларының миымызда бейнеленуі болса, қабылдау заттар мен құбылыстардың мида тұтастай бейнеленуі болып табылады. Қабылдауда заттар мен құбылыстардың түсі, дыбысы, дәмі, иісі, формасы т. б. қасиеттері тұтас күйінде бейнеленеді. Мысалы, алманы қабылдауды алайық. Мұнда біздің анализаторларымызға оның түсі, иісі, тәтті дәмі т.

Ерекшеліктері

1. **Тұтастығы** – қабылдау объектісі жеке қасиеттерден, бөлшектерден тұрғанымен біз оларды бүтіндей тұтас қабылдаймыз.
2. **Иллюзия** – түрлі себептерге байланысты өмір шындығының теріс, жаңсақ қабылдануы. Алдамшы көріністер көбінесе танымға жат, түсініп болмайтын бейнелер түрінде көрінеді.
3. **Мағыналығы** - қабылданған нысан тұтас, оның мәні сөзбен беріледі, мазмұны тұжырымдалады. Қабылдау мағынасының қарапайым түрі - тану. Тану жалпылап тану немесе талғаусыз тану және даралап тану болып бөлінеді. Жалпылап тануда нәрселердің жай-жапсары терең біліне бермейді, ал даралап тануда заттар мен құбылыстарды айыру анық әрі толық түрде өтеді.
4. **Таңдамалылығы** - бізге қабылдау кезінде бірнеше заттар немесе құбылыстар әсер етуі мүмкін. Бірақ біз өзіміздің қажеттілігімізге байланысты біреуін ғана қабылдаймыз. Қабылданған зат қабылданғанның объектісі деп аталады. Ал объектіден тыс қалған заттар қабылданғанның фоны деп аталады.
5. **Апперцепция** – қабылдаудың тәжірибеге, білімге, сенімге, іс-әрекеттің нәтижесіне және мамандыққа тәуелді болуын апперцепция деп атаймыз. Апперцепция 2-ге бөлінеді: тұрақты және уақытша.
6. **Тұрақтылығы** – біз өзіміздің тәжірибемізге, білімімізге байланысты заттар мен құбылыстарды тұрақты түрде қабылдаймыз. Қабылдау кезінде қабылданатын заттар мен құбылыстардың кейбір белгілері, түрлері, формалары өзгерсе де біз оларды бұрынғы қабылданған күйінде қабылдаймыз.

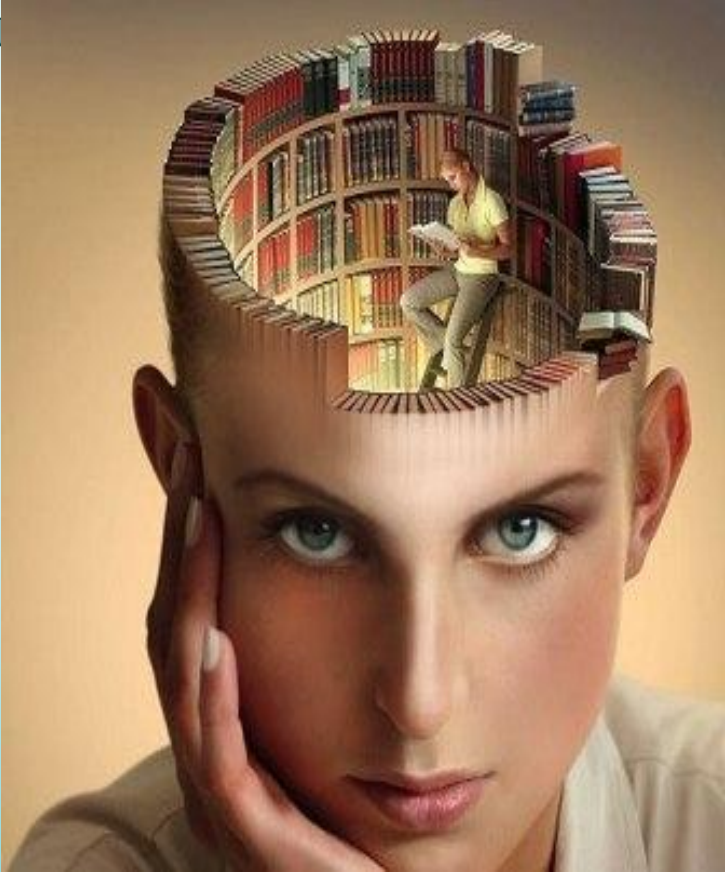
Зейін

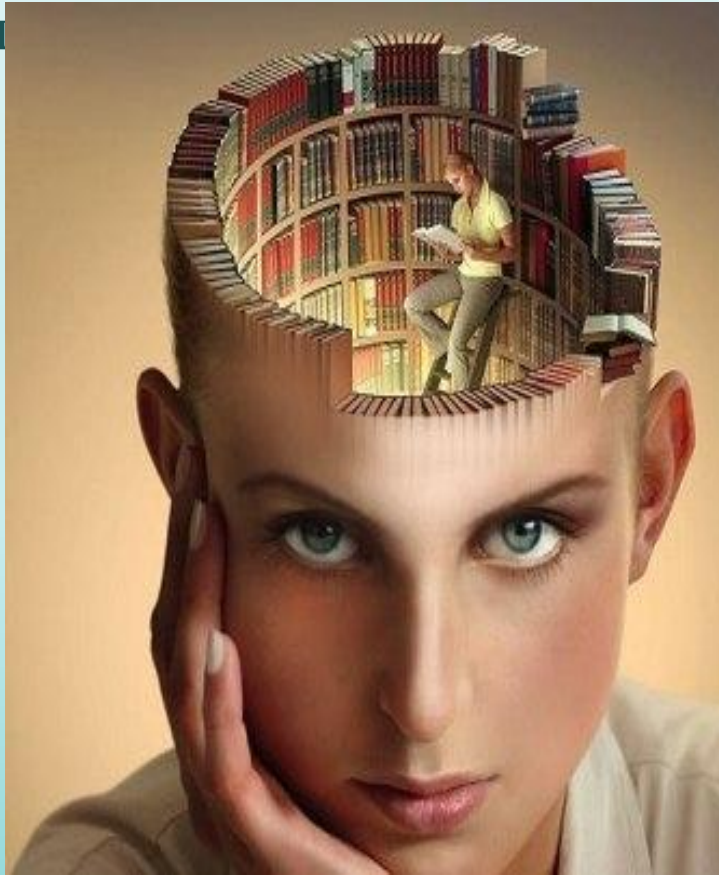
- **Зейін** - адамның психикалық әрекетінің белгілі бір нәрсеге бағытталып шоғырлануы. Адам өмірінде зейіннің алатын орны зор. Әсіресе, таным процесінде, білім алу ісінде маңызы ерекше. Шәкірттің сабақты түсіне қоймауы, есінде дұрыс сақтай алмауы, тапсырманы орындауда қате жіберуі оған дұрыстап зейін қоймаудан болады.
- Зейін қою, көбінесе, адамның айналысып жатқан іс-әрекетінің сипаты мен маңыздылығына байланысты. Сондай-ақ, ол адамның жеке бас ерекшеліктеріне, оның мүддесіне, талап-тілегіне, мақсат-мұратына, ерік-жігер сапаларына, темпераментіне, мінез бітіміне байланысты болады

Ес

. **Ес** - адамның бұрын көрген, естіген, білген нәрселері мен бейнелерін ойында ұзақ уақыт сақтап, қажет кезінде қайта жаңғырту қабілеті, жүйке жүйесінің негізгі қызметтерінің бірі. Адамның есте сақтау қабілеті рады.

Есте сақтау түрлерінің 3 негізгі түрі

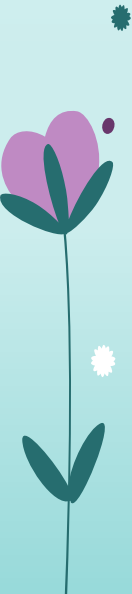
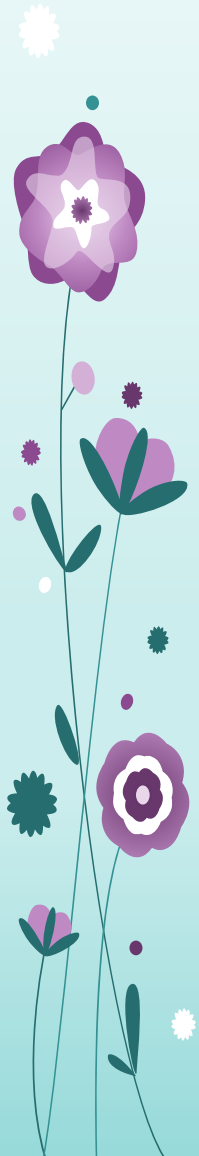

Көріп есте сақтау қабілеті

Сезу арқылы есте сақтау қабілеті

Тыңдау есте сақтау қабілеті

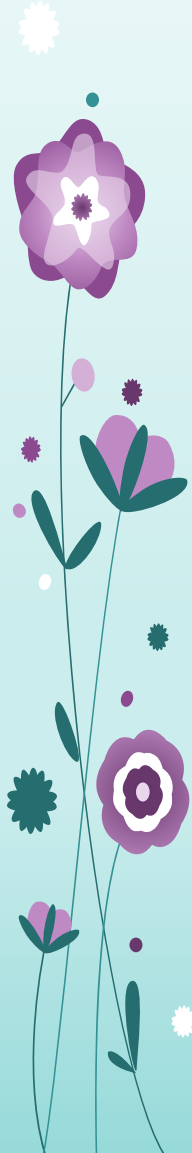
Ой

Ойлау - объективті шындықты белсенді бейнелеудің жоғарғы формасы, дүниені тану мен игерудің жоғарғы сатысы, тұлғаның танымдық әрекеті. Ойлау формалары мен құрылымдарында адамзаттың бүкіл танымдық және тарихи-әлеуметтік тәжірибесі, материалдық және рухани мәдениеті дамуының басты нәтижелері қорытылып, бекемделген. Сыртқы дүниені толық тануға түйсік, қабылдау қабілеті артады. Біз тікелей біле алмайтын нәрселерді ойлау арқылы

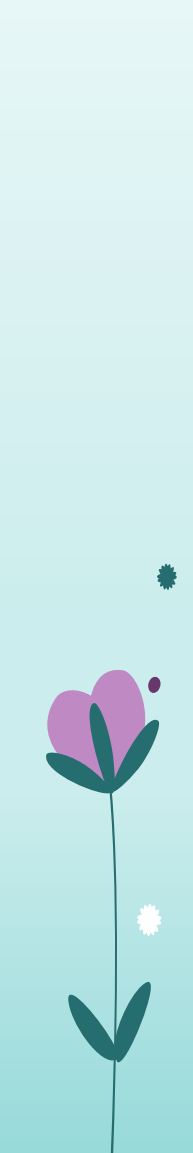

Ойлау тәсілдері

Анализ – бүтінді бөлшектеп, майдалау, мүшелеу, белгілерге бөліп қарау. Адам өзінің күнделікті әрекетінде заттар мен нәрселерді алдымен бөлшектеп, талдап отырады

Синтез деп – ой арқылы бүтіннің бөлшектерін біріктіріп, оны бүтінге айналдыруды айтады. Анализсіз синтез, синтезсіз анализ болмайды, Бұл екеуі - бірінен-бірі ешқашан ажырамайтын ой процесінің негізгі компоненттерінің бірі

Сөйлеу

Сөйлеу - адамның тілдік амалдар арқылы пікір, ой білдіру әрекеті.

Сөйлеу анатомиялық мүшелердің қатысуымен іске асқанымен, негізінен, адамның психикалық қабілетіне, қоғамдағы пікір алмасу тәжірибесіне сүйенеді. **Сөйлеу процесі** айтылатын пікірдің мазмұнына, пікір айтудың жағдайына (пікірді ауызша не жазбаша айту диалог түрінде айту, көпшілік алдында сөйлеу) байланысты білім дәрежесін, әлеуметтік жағдайына қарай түрліше құрылады.

Қиял

Қиял - сыртқы дүние заттары мен құбылыстарының субъективтік образдарын қайтадан жаңартып, өндеп, бейнелеуде көрінетін, тек адамға ғана тән психикалық қабілет.

ҚОРЫТЫНДЫ

Ақыл парасат, сана – сезім иесі ретінде адамның ең басты қасиеттерінің бірі — өзін қоршаған ортаны танып – білуге деген ерекше ұмтылыс. Адам айналасындағы әлеуметтік дүниені, табиғи әлемді танып білу барысында олардың ішкі құпиясына үнілді, қасиеттерін анықтайды, даму заңдылықтарын біледі, өзінің орнын, басқа адамдармен қарым – қатынасын белгілейді.

Басқаша айтқанда, таным барысында адам өзін қоршаған ортаны игереді, ол туралы білім кеңейіп, тереңдей түседі; адамның заттар мен құбылыстар туралы жалпы мәлімет ішкі мәнге қарай ұмтылып, жүйелі, шынайы білімге айналады. Ендеше, танымды адамның жаңа әрі тың білімді игеріп, рухани баюы деп есептеуге болады.